

Деформаційне зміцнення бейнітного чавуну при підвищених температурах

С. М. Волощенко, кандидат технічних наук

Ю. М. Подрезов, доктор фізико-математичних наук

В. В. Холявко*, кандидат технічних наук

Т. О. Іващук*

Інститут проблем матеріалознавства ім. І. М. Францевича НАН України, Київ
*Національний технічний університет України «КПІ» ім. І. Сікорського, Київ

Проведено порівняльний аналіз істинних кривих деформаційного зміцнення при стисненні зразків з бейнітного чавуну, що гартувались від температури аустенізації 900 °С, охолоджувались при 310 °С і 350 °С в рідкому олові та випробувались при температурах 20 – 100 °С. При кімнатній температурі випробувань спостерігається двократне збільшення швидкості зміцнення в зразку загартованому при 350 °С, схильному до фазового перетворення під дією деформації. Зі збільшенням температури випробувань різниця в зміцненні суттєво зменшується. Виявлений ефект пояснюється температурною чутливістю фазового перетворення.

Розробка матеріалознавчих принципів структуроутворення у високоміцних чавунах бейнітного класу для реалізації механізмів, що підвищують зносостійкість виробів сільськогосподарського призначення є актуальною проблемою. Відомо, що підвищена зносостійкість та високий опір втомі пов'язаний з протіканням так званого TRIP-ефекту, коли під дією деформації відбувається фазове перетворення залишкового аустеніту в мартенсит. Аналогічний ефект відомий в TRIP-сталях, які широко використовуються в автомобільній промисловості. В цьому випадку фазове перетворення сприяє різкому збільшенню зміцнення та величини рівномірного видовження, тобто фазове перетворення впливає на характер діаграми навантаження.

Виходячи з цього, проаналізовано температурну залежність механічних властивостей бейнітного чавуну в діапазоні температур випробувань 20 – 100 °С та розглянуто вплив фазового перетворення на характер кривих зміцнення.

Досліджувався бейнітний чавун (який використовується для створення лемехів та лап культиваторів) наступного складу: 3,2 – 3,4 % С, 1,4-1,6 % Si, 0,2 – 0,3 % Mn, 0,01 – 0,02 % Cr, 0,18 % Mo, 0,3 % Cu, 0,4 % Ni, 0,02 % P, S < 0,02 % та модифікатори: 7,5 % Mg, 35 % СК25, 17 % Al, 9 % SiBa (20 Ва), 17,5 % Fe, 12 % модифікатор-флюс «Рефтокон» та 9 % РЗМ (ФС30РЗМ30).

Для отримання бейнітної структури виливки гартували від температури аустенізації 900 °С, охолоджували та витримували в рідкому

олові при температурі (T_{ox}) 310 °С або 350 °С з ізотермічною витримкою протягом 1, 2 або 3 годин.

З отриманих заготовок виготовлені зразки розміром 10x10x14 мм, які були продеформовані стисненням до 30 % деформації. Зразки, у вихідному і деформованому станах досліджені на дифрактометрі ДРОН ЗМ.

Прямокутні зразки розміром 3x3x5 мм вирізали із зливка за допомогою електроерозійної різки та випробувались на стиснення на універсальній машині УТ-100 зі швидкістю 10^{-3} c^{-1} з автоматизованим записом діаграми навантаження. Умовна діаграма навантаження перераховувалась згідно з принципами теорії міцності. З цієї діаграми розраховувались значення границі плинності σ_{02} , руйнуючого напруження σ_p , деформації руйнування ϵ .

Результати рентгенофазових досліджень показали, що пластична деформація після ізотермічного гартування при 350 °С призводить до часткового розпаду залишкового аустеніту – розпалася приблизно п'ята частина від початкової кількості (рис. 1). Розпад залишкового аустеніту при T_{ox} 310 °С не спостерігався.

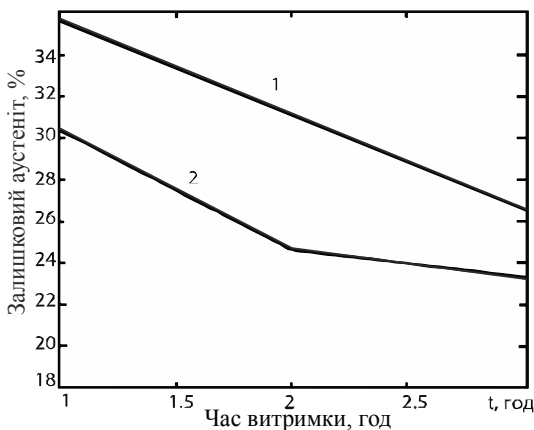

Рис. 1. Зміна кількості залишкового аустеніту від часу витримки при T_{ox} : 1 – 350 °С, вихідний стан; 2 – 350 °С, після деформування.

Така, здавалося б, невелика кількість матеріалу, що піддається перебудові з ОЦК-структури в мартенсит, може істотно впливати на процеси деформаційного перетворення, оскільки такий перехід супроводжується значною зміною об'єму. Виявлений частковий розпад аустеніту під дією деформації, ϵ , безсумнівно, значущим для підвищення інтенсивності зміцнення. Саме ці структурні стани є предметом дослідження, оскільки реальні виробы для потреб сільгосптехніки термооброблюються за одним з вищенаведених режимів.

За результатами механічних випробувань визначено основні механічні характеристики бейнітного чавуну. Результати розрахунків наведено в табл. 1.

За даними табл. 1 побудовані температурні залежності механічних характеристик, які представлені на рис. 2.

З наведених графіків видно, що границя плинності для обох T_{ox} зменшується з підвищенням температури, але якщо для T_{ox} 310 °С це зменшення спостерігається для всіх трьох термінів витримки, то для T_{ox} 350 °С найбільше зниження границі плинності спостерігається при 3 годинах витримки, тоді як при 1 годині – зменшення границі плинності практично відсутнє. Найбільшу пластичність до руйнування демонструє зразок при T_{ox} 310 °С протягом 2 годин. Навпаки, зразок, що витриманий при T_{ox} 350 °С, демонструє найнижчі значення деформації до руйнування. Загалом

Фазові перетворення

Таблиця 1

Механічні властивості бейнітних чавунів

Параметри витримки		20 °С			50 °С			100 °С		
$T_{ок}$, °С	час, год.	σ_{02} , МПа	$\sigma_{в}$, МПа	ϵ	σ_{02} , МПа	$\sigma_{в}$, МПа	ϵ	σ_{02} , МПа	$\sigma_{в}$, МПа	ϵ
310	1	1071	1882	0,45	984	1911	0,5	924	1826	0,48
	2	1127	1994	0,63	1000	1903	0,56	923	1890	0,54
	3	1076	1891	0,45	1000	1882	0,51	909	1834	0,48
350	1	917	1904	0,47	950	1872	0,45	907	1795	0,49
	2	1006	1953	0,36	989	1799	0,35	886	1749	0,39
	3	1122	1956	0,37	1002	1561	0,47	909	1842	0,47

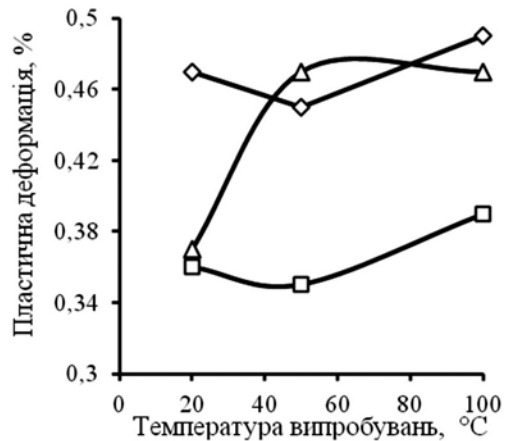
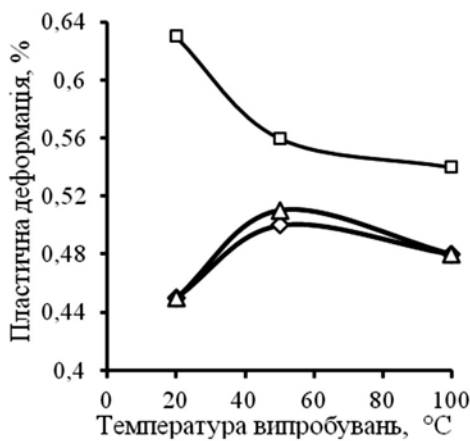
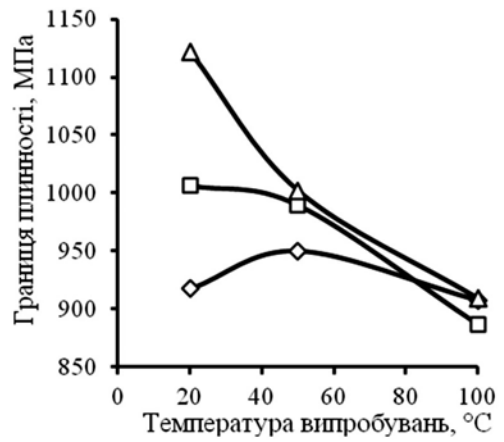
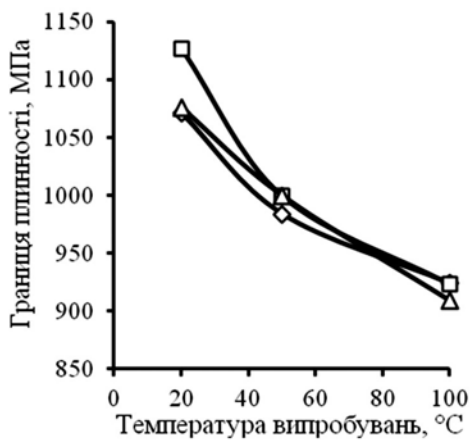

Рис. 2. Температурні залежності механічних характеристик. Межа плинності при $T_{ок}$: а – 310 °С, б – 350 °С; пластичність до руйнування при $T_{ок}$: в – 310 °С, г – 350 °С; час витримки: $\diamond$ – 1 год; $\square$ – 2 год; $\triangle$ – 3 год.

Фазові перетворення

ця характеристика слабо змінюється з температурою випробування. Зазначимо, що абсолютні величини деформації на стиснення є достатньо високими як для матеріалів такого класу.

З теорії TRIP-ефекту відомо, що фазове перетворення залишкового аустеніту в мартенсит веде до збільшення швидкості деформаційного зміцнення та підвищує опір локалізації пластичної деформації. Тому в другій частині роботи було проведено порівняльний аналіз кривих деформаційного зміцнення зразків, що вивчалися. На рис. 3 наведені істинні криві деформаційного зміцнення на стиснення та проведено їх порівняння після охолодження та витримці при різних температурах для однакової тривалості витримки (2 години). В якості кількісної характеристики підвищення швидкості зміцнення в зразках, витриманих за T_{ox} 350 °С, у порівнянні зі зразками, витриманими при T_{ox} 310 °С, було використано коефіцієнт k , який є відношенням швидкості зміцнення при 350 °С до швидкості при 310 °С при даному ступені деформації. Значення цього коефіцієнту для різних параметрів випробування наведено в табл. 2.

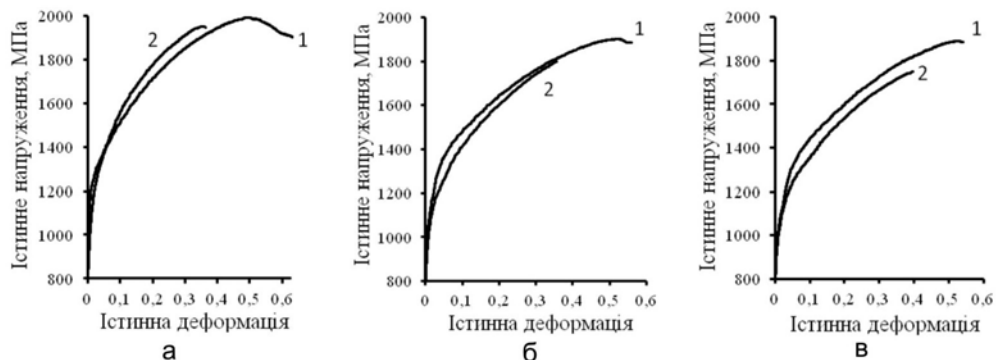

Рис. 3. Істинні криві напруження-деформація зразків бейнітного чавуну, випробуваних на стиснення при різних температурах: а – 20 °С; б – 50 °С; в – 100 °С; 1 – T_{ox} 310 °С, 2 год; 2 – T_{ox} 350 °С, 1 год.

Таблиця 2

Значення коефіцієнта k

$T_{випр.},$ °С	$\epsilon, \%$							
	1%	3%	5%	10%	15%	20%	25%	30%
20	2,0	1,7	1,5	1,2	1,1	1,0	1,0	1,0
50	1,5	1,5	1,5	1,2	1,2	1,1	1,1	1,1
100	1,0	0,9	0,8	1,0	1,1	1,2	-	-

Як видно з табл. 2, швидкість зміцнення при більш низьких температурах випробування суттєво більша в матеріалі, витриманому при T_{ox} 350 °С, ніж при 310 °С, але вже при температурі 100 °С різниця в швидкостях зміцнення практично зникає. Наведена на рис. 4 похідна була використана для оцінки схильності матеріалів до локалізації деформації за результатами випробування на стиснення. Для цього, згідно з рівнянням Консидера, на кожному графіку була визначена точка перетину кривої

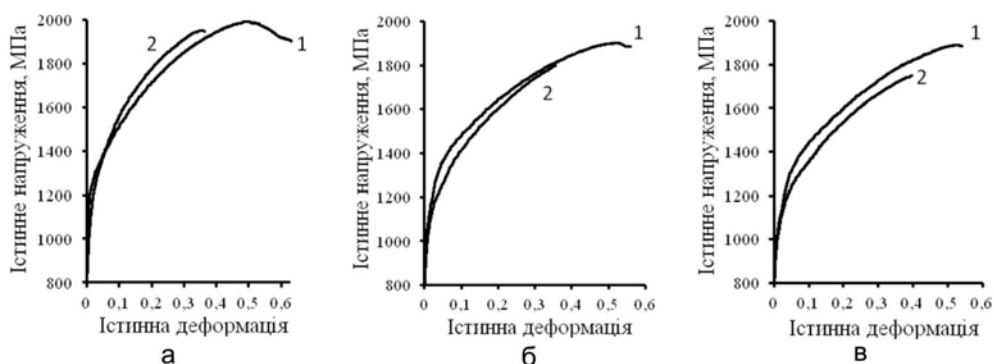

Рис. 4. Залежність швидкості зміцнення від деформації для зразків бейнітного чавуну, випробуваних на стиснення при різних температурах: а – 20 °С; б – 50 °С; в – 100 °С; T_{ox} : 1 – 310 °С, 2 год; 2 – 350 °С, 1 год; 3 – похідна від кривої 1; 4 – похідна від кривої 2.

зміцнення з її похідною. Значення деформації, при якій повинна відбуватись локалізація в досліджених зразках наведені на рис. 5.

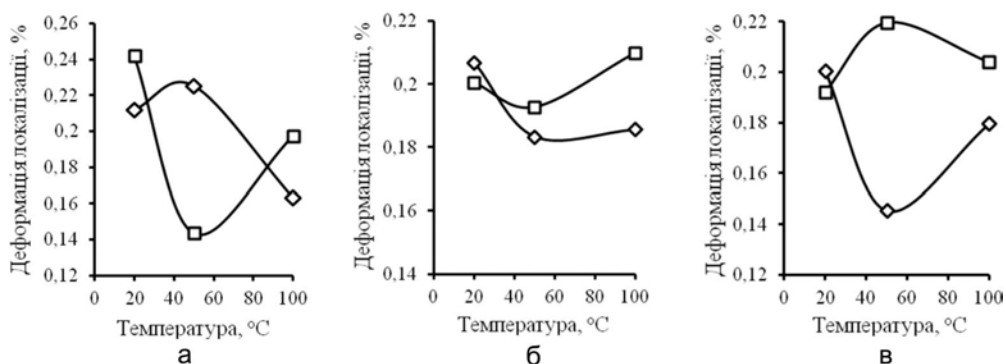

Рис. 5. Залежність деформації локалізації від температури випробувань для високоміцного чавуну, витриманому при T_{ox} : $\diamond$ – 310 °С; $\square$ – 350 °С; витримка: а – 1 год.; б – 2 год.; в – 3 год.

Отримані результати свідчать про те, що абсолютні значення деформації, яка відповідає моменту локалізації у всіх випадках досить великі і сягають ~ 20 %. Режим термообробки слабо впливає на цю характеристику. З літературних даних отриманих на TRIP-сталях [1 – 4] відомо, що при зменшенні температури випробувань спостерігається збільшення швидкості зміцнення на початкових ділянках деформації. Це співпадає з отриманими в даній роботі результатами. З іншого боку, з цих же публікацій відомо, що величина деформації, яка відповідає локалізації, змінюється з температурою немонотонно і максимальне значення відповідає 50 °С [3]. За результатами, отриманими нами на бейнітному чавуні, не було виявлено впливу температури випробування на деформацію локалізації.

Таким чином, TRIP-ефект, який спостерігається на бейнітних чавунах, впливає на характер кривих зміцнення, що можна пояснити близькістю температури фазового перетворення (згідно літературним даним, близько – 100 °С) до температур випробувань. Реалізація цього ефекту в

приповерхневих шарах сприяє їх різкому зміцненню і, як наслідок, значному підвищенню зносостійкості. Цей результат слід враховувати при експлуатації сільгосптехніки, оскільки вибраний температурний діапазон відповідає кліматичним умовам України.

Література

1. Blondї R., Jimenez-Melero E., Zhao L., Wright J.P., Брьк E., Vander Zwaag S., van Dijk N.H. Mechanical stability of individual austenite grains in TRIP steel studied by synchrotron X-ray diffraction during tensile loading // *Materials Science & Engineering A* 618. – 2014. – P. 280 – 287.
2. Fu B., Yang W.Y., Wang Y.D., Li L. F., Sun Z.Q., Ren Y. Micromechanical behavior of TRIP-assisted multiphase steels studied with in situ high-energy X-ray diffraction // *Acta Materialia* 76. – 2014. – P. 342 – 354.
3. Yan F.K., Tao N.R., Archie F., Gutierrez-Urrutia I., Raabe D., Lu K. Deformation mechanisms in an austenitic single-phase duplex microstructured steel with nanotwinned grains // *Acta Materialia* 81. – 2014. – P. 487 – 500.
4. Wang M.-M. Nanolaminate transformation-induced plasticity–twinning-induced plasticity steel with dynamic strain partitioning and enhanced damage resistance // *Acta Materialia* 85. – 2015. – P. 216 – 228.

Одержано 18.11.16

Т. О. Иващук, В. В. Холявко, С. М. Волощенко, Ю. М. Подрезов

Деформационное упрочнение бейнитного чугуна при повышенных температурах

Резюме

Проведен сравнительный анализ истинных кривых деформационного упрочнения при сжатии образцов из бейнитного чугуна, закаленных от температуры аустенизации 900 °С, с охлаждением в жидком олове при 310 °С и 350 °С и испытанных при температурах 20 – 100 °С. При комнатной температуре испытаний наблюдается двукратное увеличение скорости упрочнения в образце, закаленном при 350 °С и склонном к фазовому превращению под действием пластической деформации. При увеличении температуры испытания разница в упрочнении существенно снижается. Обнаруженный эффект объясняется температурной чувствительностью фазового превращения.

T. Ivashchuk, V. Kholiyavko, S. Voloschenko, Yu. Podrezov

Strengthening of bainitic cast irons at high temperature

Summary

A comparative analysis of stress-strain hardening curves obtained in compressive tests at 20 – 100 °C is carried out for bainitic cast irons quenched from austenization temperature 900 °C in liquid tin at 310 °C and 350 °C. At room temperature testing sample's hardening rate is two times higher for the quenched at 350 °C sample that undergoes strain-induced phase transition. The difference in hardening rate decreases with increasing temperature. Observed phenomena is related to temperature sensitivity of the phase transition.